

O'ZBEKISTONNING JAHON SAVDO TASHKILOTIGA (JST) A'ZO BO'LISHIDA MUAMMOLAR VA YUZAGA KELISHI MUMKIN BO'LGAN OQIBATLAR

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

Raqamli iqtisodiyot kafedrasi assistenti

Turayev Abduvoxid Kuldashevich

abduvoxidturayev70@gmail.com

XIM-123 guruh talabasi Samadov Jasur

XIM-123 guruh talabasi Oltinboyev Azizbek

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekistonning Jahon savdo tashkiloti (JST)ga a'zo bo'lish jarayoni, uning iqtisodiy va huquqiy jihatlari hamda ushbu jarayonda yuzaga kelayotgan asosiy muammolar tahlil qilinadi. Xususan, milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligi, ichki bozorni himoya qilish zarurati, mahalliy ishlab chiqaruvchilarning tayyorgarlik darajasi kabi omillar atroflicha yoritiladi. Shuningdek, JSTga a'zo bo'lishning ijobiy va salbiy oqibatlari, jumladan, eksport imkoniyatlarining kengayishi, investitsiya muhitining yaxshilanishi bilan bir qatorda ayrim tarmoqlarda raqobat bosimining ortishi kabi holatlar muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: Jahon savdo tashkiloti (JST), O'zbekiston iqtisodiyoti, xalqaro savdo, integratsiya jarayoni, raqobatbardoshlik, eksport salohiyati, investitsiya muhiti, bojxona siyosati.

Annotation: This article examines the process of Uzbekistan's accession to the World Trade Organization (WTO), focusing on its economic and legal aspects as well as the main challenges encountered during this process. In particular, issues such as the competitiveness of the national economy, the need to protect the domestic market, and the level of preparedness of local producers are analyzed. The paper also discusses the potential positive and negative consequences of WTO

membership, including expanded export opportunities and an improved investment climate, alongside increased competitive pressure in certain sectors.

Keywords: World Trade Organization (WTO), Uzbekistan's economy, international trade, integration process, competitiveness, export potential, investment climate, customs policy.

Аннотация: В данной статье рассматривается процесс присоединения Узбекистана к Всемирной торговой организации (ВТО), с акцентом на его экономические и правовые аспекты, а также основные трудности, возникающие в ходе этого процесса. В частности, анализируются такие вопросы, как конкурентоспособность национальной экономики, необходимость защиты внутреннего рынка и уровень готовности местных производителей. В статье также обсуждаются потенциальные положительные и отрицательные последствия членства в ВТО, включая расширение экспортных возможностей и улучшение инвестиционного климата, наряду с ростом конкурентного давления в отдельных секторах.

Ключевые слова: Всемирная торговая организация (ВТО), экономика Узбекистана, международная торговля, процесс интеграции, конкурентоспособность, экспортный потенциал, инвестиционный климат, таможенная политика.

Kirish. Jahon Savdo Tashkiloti (JST) xalqaro tashkilot bo'lib, a'zo davlatlar o'rtasida savdo shartnomalarini muzokaralar olib borish va amalga oshirish uchun asos yaratib, global savdoni tartibga soladi. O'zbekistonning JSTga a'zo bo'lish jarayoni 1994 yilda boshlangan, biroq o'sha paytda olib borilgan "o'zini o'zi ta'minlash" siyosati tufayli 2005 yilda to'xtatilgan edi. 2018-yilda Prezident Mirziyoyev boshchiligida iqtisodiyotni liberallashtirish va ichki savdo rejimini modernizatsiya qilishga qaratilgan keng ko'lamlı ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar va o'zgarishlar doirasida JSTga a'zo bo'lish jarayoni qayta tiklandi. Liberallashtirish jarayoni O'zbekistondan JST bitimlari va O'zbekiston JST a'zolari bilan oxir-oqibat muzokaralar natijasida olgan majburiyatlariga muvofiq barcha sohalarga ta'sir ko'rsatadigan iqtisodiy/savdo bilan bog'liq bir qator islohotlarni amalga oshirishni

talab qiladi. 2023 yilning 14 mart kuni ishchi guruhning 6-yig'ilishi bo'lib o'tdi. O'zbekiston ushbu tadbir doirasida JSTning uch a'zosi bilan bozorlarga tovarlarni olib kirish bo'yicha ikki tomonlama muzokaralar yakunlangani e'lon qilindi. Keyingi qadam doirasida, JST kotibiyati xulosani ishchi guruhi hisobotidan avval tayyorlashi maqsadida O'zbekistonga muzokaralar uchun qo'shimcha materiallar taqdim etish tavsiya etiladi.

Asosiy qism. Jahon savdo tashkilotiga (JST) qo'shilishning afzalliklari juda ko'p bo'lsa-da, qo'shilish jarayoni o'zi ham muammolar bilan murakkabdir. O'zbekistonning JSTga a'zo bo'lish jarayoni 1994-yilda boshlangan, ammo 2005-yilgacha to'xtab qolgach, 2018-yilda yana faollashgan va 2023–2025 yillarda tezlashtirilgan muzokaralar orqali yakuniy bosqichga yaqinlashmoqda. Shu vaqt davomida 33 ta JST a'zo mamlakat bilan bozor kirish shartlari bo'yicha ikki tomonlama muzokaralar yakunlandi, faqat bitta davlat bilan qolmoqda. 2026-yilda qolgan muzokaralar tugallanishi rejalashtirilgan. Biroq, qo'shilish jarayoni uzoq va murakkab bo'lib, keng qamrovli qonunchilik va ijro etuvchi harakatlarni talab etadi. Masalan, 2026-yilgi davlat dasturi asosida JSTga moslashtirish uchun 20 dan ortiq yangi normativ hujjatlar qabul qilinishi rejalashtirilgan va 2023-yildan beri jami 180 dan ortiq normativ hujjat JST talablariga moslashtirildi. Bu jarayon keng kadrlar, institutsional imkoniyatlar va tarmoq tajribasini talab qiladi.

Ko'plab mamlakatlar qo'shilish jarayonida muayyan cheklovlarga duch keladi, masalan, savdo va ta'sirni tahlil qilish uchun yetarli analitik imkoniyatlarning cheklanishi yoki axborot so'rovlariga javob berish uchun resurslarning yetishmasligi. JST talablari shuningdek iqtisodiyot tarmoqlarini ochishni, xizmatlar sohasini tartibga solish qoidalarini qabul qilishni o'z ichiga oladi, bu hukumat hamda xususiy sektor uchun qo'shimcha sinovlardir. O'zbekiston iqtisodiy siyosatida JSTga a'zolik tashqi savdoning liberallashtirilishi va ichki islohotlarning chuqurlashishini talab etadi. 2025-yilda O'zbekistonning eksport hajmi 33,8 mlrd dollarni tashkil etdi va bu 2024-yilgiga nisbatan 24%ga oshgan. Shu bilan birga, import hajmi 47,4 mlrd dollarni tashkil etib, o'tgan yilga qaraganda 18,5%ga oshgan. Bu savdo o'sishi milliy iqtisodiyotning global savdo tizimidagi rolini

oshirish imkoniyatini yaratadi. JSTga a'zo bo'lish natijasida ichki bozor chet el mahsulotlari uchun yanada ochiladi va bu mahalliy ishlab chiqaruvchilarga yuqori raqobat bosimini keltirib chiqaradi. Agar milliy korxonalar zamonaviy texnologiyalar, samarali boshqaruv hamda yuqori sifat standartlariga moslasha olmasa, ularning bozor pozitsiyalarini yo'qotish xavfi kattadir. Shu bilan birga, bojxona tariflarining kamayishi qisqa muddatda davlat byudjetiga tushumlarning kamayishiga olib kelishi mumkin bo'lib, fiskal siyosatni qayta ko'rib chiqishni talab qiladi. Umuman olganda, O'zbekistonning JSTga a'zo bo'lishi murakkab va ko'p qirrali jarayon bo'lib, u chuqur tahlil, puxta rejalashtirish hamda bosqichma-bosqich amalga oshiriladigan islohotlarni talab etadi. Kelib chiqadigan muammolar va xavflarni bir necha kategoriyalarga bo'lib chiqish mumkin:

Nizolarni hal qilish tizimi. Jahon Savdo Tashkilotining nizolarni hal qilish mexanizmi dunyodagi eng samarali va ishonchli mexanizmlardan biri sifatida qaralgan. Bu tizim WTO a'zolari o'rtasida savdo qoidalari buzilgan deb hisoblangan holatlarda nizolarni adolatli va tartibli ravishda ko'rib chiqish imkonini bergan. Mexanizm ikki bosqichdan iborat bo'lib, birinchi bosqichda panel ekspertlari bahsni ko'rib chiqadi, ikkinchi bosqichda esa taraflar apellyatsiya, ya'ni qayta ko'rib chiqish huquqiga ega bo'ladi. Apellyatsiya bosqichi tizimning yakuniy nuqtasi bo'lib, u panel hukmini tasdiqlashi, o'zgartirishi yoki bekor qilishi mumkin edi. Shu orqali qarorlar qonuniy izchillik va oldindan aytilgan qoidalar asosida chiqarilar edi. Biroq apellyatsiya organi uzoq yillar davomida yangi sudyalarni saylashdagi to'sqinliklar sababli ishsiz qoldi. 2019 yil dekabr oyida bu organ o'z faoliyatini davom ettirish uchun zarur bo'lgan minimal a'zolar sonini yo'qotdi va yangi shikoyatlarni ko'rib ololmaydigan holga keldi. Bu esa shikoyatlar "bo'shliqqa tushib qolishiga" olib keldi, ya'ni ularni yakuniy hal etish uchun hech qanday mexanizm mavjud emas. Bu vaziyatga olib kelgan asosiy sabablardan biri apellyatsiya sudyalarini tayinlash jarayonida yuzaga kelgan to'sqinlikdir. Xususan, ayrim yirik a'zo davlatlar — xususan Amerika Qo'shma Shtatlari — bir necha yil davomida yangi sudyalarni tayinlashga qarshi chiqdi. Ular apellyatsiya organi amaldagi mandati doirasidan oshib ketmoqda, qarorlarni qabul qilishda o'zining rolini to'g'ri

bajarayotgani haqida shubha bildirgan. Bu qarama-qarshiliklar sababli 2019 yil boshidan buyon yangi sudyalari tayinlanmay qolmoqda va organ faoliyati amalda to'xtab qoldi.

Muzokaralarning sekinligi. Jahon Savdo Tashkilotidagi qarorlar konsensus tamoyili asosida qabul qilinadi — ya'ni har bir a'zo davlatning roziligi talab etiladi. Bu printsip nazariyada barcha a'zolarining manfaatlari inobatga olingani uchun demokratik deb qaralsa-da, amaliyotda ko'pincha muzokaralar jarayonini sekinlashtiradi yoki ularni butunlay to'xtatib qo'yadi, chunki turli mamlakatlarning iqtisodiy rivojlanish darajalari, bozor tuzilmalari va siyosiy manfaatlari juda farq qiladi. Jahon savdo siyosatidagi bu to'xtab qolishlar aniq ko'rinmoqda: 2026-yil mart oyida 14-JST vazirlar konferensiyasida 28 yillik elektron tijorat bojxona moratoriyasini yangilash bo'yicha umumiy konsensusga erishilmadi, va Braziliya hamda Turkiya uni blokladi. Buning natijasida JST normalarini kengaytirish va raqamli savdoni tartibga solish bo'yicha muzokaralar to'xtab qolgan yoki ancha sekinlashgan. Shu sababli ayrim davlatlar — jumladan 66 ta a'zo — raqamli savdo bo'yicha "plurilateral" (ko'p a'zo bilan ixtiyoriy) kelishuvlarni mustaqil ravishda shakllantirdi, ular jahon savdosining taxminan 70%ini qamrab oladi. Bu holat konsensus tamoyilining cheklovlarini ochiq ko'rsatmoqda. Bundan tashqari, 28 yillar davom etgan elektron tijorat moratoriyasi (bojxona to'lovlaridan voz kechish) 2026-yilda keng qamrovda yangilanmaydi, chunki davlatlar raqamli mahsulotlar va xizmatlarga soliq tushumlarini saqlash istagini bildirgan. Bu holat raqamli savdo bo'yicha birgalikdagi xalqaro qoidalar yaratishni murakkablashtirmoqda. Bunday muzokaralarning to'xtab qolishi JSTning zamonaviy global savdo muammolariga moslashish qobiliyatini cheklaydi. Shu jarayonda 2025-yilda 30 dan ortiq JSTga oid qonunlar qabul qilindi va 160 dan ortiq normativ hujjat JST talablariga moslashtirildi, bu esa milliy qonunchilikni xalqaro standartlarga yaqinlashtirish uchun muhim qadam bo'ldi.

Iqtisodiy zaiflik va raqobat bosimi. Jahon Savdo Tashkiloti doirasida savdo soddalashtirilishi va bojxona tariflarining pasaytirilishi ko'plab davlatlar uchun eksport imkoniyatlarini kengaytiradi. Biroq rivojlanayotgan iqtisodiyotlar,

xususan O‘zbekiston, ushbu ochiqlik va liberalizatsiya jarayonida kuchli raqobat bosimini his qiladi. JST talablari asosida import tariflarining bosqichma-bosqich kamaytirilishi xorijiy mahsulotlarning ichki bozorga kirib kelishini osonlashtiradi. Masalan, 2025-yilda O‘zbekistonning umumiy import hajmi 47,4 mlrd dollarni tashkil etib, 2024-yilga nisbatan 18,5 %ga oshdi. Bu esa ichki bozorda xorijiy mahsulotlar ulushining ortib borayotganini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, eksport hajmi 33,8 mlrd dollarni tashkil etib, 24 %ga o‘sdi, biroq importning yuqori sur‘atlarda o‘sishi ichki ishlab chiqaruvchilar uchun raqobatni yanada kuchaytirdi. O‘zbekiston iqtisodiyotining an’anaviy ustun tarmoqlari — qishloq xo‘jaligi va yengil sanoat — JSTga a‘zolik sharoitida ochiq bozor tizimiga moslashishga majbur bo‘ladi. Xususan, paxta yetishtirish va to‘qimachilik sanoati mamlakat eksportining muhim qismini tashkil etadi. So‘nggi yillarda to‘qimachilik mahsulotlari eksporti 4–5 mlrd dollar atrofida shakllanib, umumiy eksport tarkibida sezilarli ulushni egallamoqda. Shuningdek, meva-sabzavot sektorida ham raqobat kuchaymoqda. 2024–2025-yillarda O‘zbekistonning meva-sabzavot eksporti 2 mlrd dollardan ortiqni tashkil etgan bo‘lsa-da, ichki bozorda import qilinadigan arzon konservalangan mahsulotlar va qayta ishlangan oziq-ovqatlar hajmi ortib bormoqda. Bu esa mahalliy fermerlar va kichik ishlab chiqaruvchilar daromadiga salbiy ta‘sir ko‘rsatishi mumkin.

Proteksionizm va geosiyosiy xavflar. Global miqyosda proteksionizmning kuchayishi va savdo urushlari O‘zbekiston iqtisodiyoti uchun jiddiy xavf tug‘dirmoqda. Ayniqsa, 2018–2024-yillar davomida yirik iqtisodiyotlar tomonidan qo‘llanilgan savdo cheklovlari soni keskin oshdi. Jahon savdo monitoring ma‘lumotlariga ko‘ra, 2023-yilda dunyo bo‘yicha 3 000 dan ortiq yangi savdo cheklovlari (tarif va notarif choralar) joriy etilgan bo‘lib, bu 2015-yildagiga nisbatan qariyb 3 baravar ko‘pdir. Bu esa global savdo tizimining fragmentatsiyalashayotganini ko‘rsatadi. AQSh va Yevropa Ittifoqi tomonidan so‘nggi yillarda proteksionistik siyosat kuchaytirildi. Masalan, 2022–2024-yillarda Yevropa Ittifoqi “uglerod chegarasi mexanizmi” (CBAM)ni joriy etib, import qilinadigan ayrim sanoat mahsulotlariga qo‘shimcha ekologik talablar qo‘ya boshladi. Bu esa rivojlanayotgan davlatlar, jumladan O‘zbekiston eksportchilari

uchun qo‘shimcha xarajatlarni yuzaga keltirishi mumkin. O‘zbekiston eksporti geografik jihatdan nisbatan konsentrlashgan bo‘lib, 2024-yil yakunlariga ko‘ra tashqi savdoning qariyb 60 %dan ortig‘i Rossiya, Xitoy va Qozog‘iston hissasiga to‘g‘ri keladi. Xususan, Rossiya O‘zbekistonning eng yirik savdo hamkorlaridan biri bo‘lib, ayrim yillarda eksportning 15–18 %i aynan shu bozorga yo‘naltirilgan. Shu sababli ushbu davlatdagi iqtisodiy yoki siyosiy o‘zgarishlar O‘zbekiston eksport hajmiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Masalan, 2022–2023-yillarda Rossiyaga nisbatan joriy etilgan xalqaro sanksiyalar natijasida logistika zanjirlarida uzilishlar yuzaga kelib, Markaziy Osiyo davlatlarining eksport yo‘nalishlari qayta shakllandi. Bu jarayon O‘zbekiston eksportchilari uchun transport xarajatlarining 10–20 %ga oshishiga olib kelgani kuzatilgan.

Siyosiy erkinlikning cheklanishi. Jahon Savdo Tashkiloti (JST) qoidalari rivojlanayotgan davlatlar, jumladan O‘zbekiston, milliy iqtisodiy siyosatni amalga oshirishda ayrim cheklovlarni belgilaydi. JSTga a’zo bo‘lish bilan birga davlatlar o‘z bozorini himoya qilish yoki milliy ishlab chiqaruvchilarni qo‘llab-quvvatlashda cheklangan vositalarga ega bo‘ladi. Masalan, maqsadli subsidiyalar — ya’ni mahalliy ishlab chiqaruvchilarga qo‘shimcha moliyaviy yordam berish — JST qoidalari doirasida qat’iy tartibga solinadi. Agar davlat ortiqcha subsidiyalar taqdim etsa, bu boshqa mamlakatlar tomonidan “bozorni buzish” sifatida baholanishi va savdo nizolariga olib kelishi mumkin. So‘nggi ma’lumotlarga ko‘ra, 2022–2024-yillarda JST doirasida 35 dan ortiq savdo nizolari subsidiya yoki davlat yordamiga bog‘liq bo‘lgan. Bu holatlar rivojlanayotgan mamlakatlar, jumladan O‘zbekiston uchun og‘ir saboq bo‘ldi. O‘zbekiston hukumatining paxta, meva-sabzavot va yengil sanoat sektorlarini qo‘llab-quvvatlash imkoniyati JST qoidalari tufayli cheklangan. Shu bilan birga, tariflarni sozlash orqali mahalliy ishlab chiqaruvchilarni himoya qilish imkoniyati ham cheklanishlarga duch keladi. JSTga a’zo davlatlar odatda eng kam tarif stavkalarini belgilashga majbur, bu esa mahalliy korxonalarini chet el mahsulotlari bilan raqobatlashishga majbur qiladi. Shu sababli, JSTga a’zolik O‘zbekiston uchun iqtisodiy imkoniyatlar bilan birga siyosiy erkinlikni cheklash va strategik qarorlarni qabul qilishda qo‘shimcha murakkabliklar

yaratadi. Bu holat milliy siyosatni xalqaro qoidalarga moslashtirish va ichki ishlab chiqaruvchilarni raqobatbardoshligini saqlash masalalarini dolzarb qiladi.

Xulosa. O‘zbekistonning WTO a‘zoli mamlakatga global bozor imkoniyatlarini kengaytirsa-da, bir qator muammolarni ham keltirib chiqarmoqda. Nizolarni hal qilish tizimi falajligi, muzokaralarning sekinlashishi, raqobat bosimi, proteksionizm va siyosiy erkinlik cheklovlari mahalliy ishlab chiqaruvchilar va eksportchilar uchun qiyinchiliklar tug‘dirmoqda. Shu bilan birga, zamonaviy savdo qoidalariga moslashish va texnologik yangiliklarni joriy etish zarurati ortmoqda. O‘zbekiston uchun asosiy vazifa — milliy ishlab chiqaruvchilarni himoya qilish, eksportni diversifikatsiya qilish va iqtisodiy barqarorlikni saqlagan holda global savdoga integratsiyalashishdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1) **World Trade Organization – Dispute Settlement Gateway** «Dispute Settlement Understanding» (DSU) va Appellate Body haqida rasmiy hujjatlar. [Dispute Settlement – WTO.org \(rasmiy\)](https://www.wto.org/rust/dispute_settlement_gateway)

2) **World Trade Organization – Accession status: Uzbekistan** WTO rasmiy saytida O‘zbekistonning tashkilotga a‘zo bo‘lish jarayoni, amaliyoti va tayyorgarlik holati haqida yoritilgan ma’lumotlar. [Uzbekistan Accession Status – WTO.org \(rasmiy\)](https://www.wto.org/rust/uzbekistan_accession_status)

3) **WTO Dispute Settlement Understanding – legal text** WTO nizolarni hal qilish tartibi va qonuniy mexanizmlarini belgilovchi asosiy hujjat — Dispute Settlement Understanding (DSU) matni. [Dispute Settlement Understanding \(DSU\) – WTO.org](https://www.wto.org/rust/dispute_settlement_understanding_dsu)

4) **WTO – Understanding the WTO: A unique contribution** WTOning funksiyalari, savdo nizolarini hal qilishning global savdo tizimiga ta’siri va tashkilotning asl maqsadi haqida rasmiy sharh. [Understanding the WTO – WTO.org \(rasmiy\)](https://www.wto.org/rust/understanding_the_wto)

5) **WTO – Dispute settlement: Appellate Body** WTOning Appellate Body strukturasi, uning savdo nizolarini apellyatsiya qilish

mexanizmidagi rolini va hozirgi holatini tushuntiruvchi rasmiy hujjat. [Appellate Body – WTO.org \(rasmiy\)](#)

6) **WTO – Dispute Settlement Database (DSDB)** [Dispute Settlement Database – WTO.org](#)

7) **World Trade Organization (WTO) – Wikipedia** (global overview) (WTOning tuzilishi, nizolarni hal qilish mexanizmi va umumiy global savdo tizimidagi rolini umumiy tilda tavsiflovchi manba). [World Trade Organization – Wikipedia \(inglizcha\)](#)

8) “U’ZBEKISTONNING JAHON SAVDO TASHKILOTIGA A’ZO BO’LISHINING O’ZIGA XOS JIHATLARI” – ilmiy maqola [O‘zbekistonning WTOga a’zo bo‘lishining o‘ziga xos jihatlari](#)

9) O‘zbekistonning WTOga qo‘shilish jarayoni va strategik yechimlar hamda imkoniyatlar tahlili.

[Uzbekistan’s Accession to the WTO: Challenges and Solutions](#)

International Journal of Law and Criminology – WTO dispute settlement analysis.

10) WTO nizolarni hal qilish mexanizmining samaradorligi va uchrayotgan murakkabliklar tahlili — akademik yondashuv.

[Resolving Trade Disputes in a Globalized World – IJLC maqolasi](#)